

IVANA VESIĆ
MUZIKOLOŠKI INSTITUT SANU

AFROAMERIČKE DŽEZ PEVAČICE I POLITIKE IDENTITETA U SAD 60-IH GODINA PROŠLOG VEKA: SLUČAJ NINE SIMON¹

Uporedo sa porastom političkih tenzija u globalnim okvirima usled antagonizmima ekonomski i vojno najmoćnijih zemalja, prve decenije nakon Drugog svetskog rata donele su i intenziviranje konflikata unutar američkog društva te njihovo problematizovanje u javnom i političkom polju. Građansko nezadovoljstvo na tlu SAD-a imalo je različita ishodišta kao i različite vidove kanalisanja kada je reč o metodama političkog i društvenog organizovanja ugroženih ili obespravljenih društvenih grupa. Kao jedan od njegovih najupečatljivijih oblika ispoljavanja bilo je političko, kulturno i društveno delanje afroameričke zajednice naročito tokom 60-ih godina prošlog veka, u „najborbenijoj“ fazi Pokreta za građanska prava.² U ovom periodu značajan deo afroameričke populacije počev od predstavnika njene političke i kulturne elite do aktera iz najnižih slojeva bio je uključen u različite vidove aktivnosti sa ciljem dezintegracije represivnih mehanizama američkog društva, te otklanjanja ključnih činilaca političke, kulturne i ekonomske nejednakosti njegovih pripadnika.

-
- 1 Ovaj tekst je rezultat rada na projektu *Identiteti srpske muzike od lokalnih do globalnih okvira: tradicije, promene, izazovi*, br. 177004, finansiranog od strane Ministarstva za prosvetu i nauku Republike Srbije.
 - 2 Detaljnije o Pokretu za građanska prava u SAD, kao i afroameričkoj politici i kulturi 60-ih godina videti u: Robert Weisbrot, *Freedom Bound: A History of America's Civil Right Movement*, E. P. Dutton, 1990; Komozi Woodard, *A Nation Within Nation: Amiri Baraka (LeRoi Jones) and Black Power Politics*, North Carolina, University of North Carolina Press, 1999; Peniel E. Joseph (ur.), *The Black Power Movement: Rethinking the Civil Rights-Black Power Era*, New York, Routledge, 2006; Linda Nicholson, *Identity before Identity Politics*, Cambridge, Cambridge University Press, 2008.

Važnu ulogu u formulisanja politike otpora afroameričke zajednice imali su i afroamerički umetnici koji su često zahvaljujući ugledu koji su stekli umetničkm delanjem uspevali da proces političkog osvešćivanja u vezi sa problemima univerzalnosti ljudskih prava postave u globalne okvire obraćajući se kako sunarodnicima crne i bele rase, tako i međunarodnom auditorijumu. Tom prilikom koristili su se različitim sredstvima u okviru stvaralačkog rada, koncertnog delanja ili medijskih nastupa na poseban način interpretirajući pitanje afroameričkog identiteta, kao i uloge afroameričke zajednice u tadašnjem američkom društvu. Specifični pogledi na ova pitanja kao i vidovi njihovog izvođenja obeležili su delanje džez umetnice (pevačice, pijanistkinje i kompozitorke) Nine Simon (Nina Simone) koja je od prve polovine 60-ih godina kontinuirano radila na kreiranju distinktivne pozicije u muzičkom, kulturnom i političkom polju unutar afroameričke zajednice, kao i SAD-a. Simonova je prvenstveno putem komponovanja, nastupa na građanskim protestima, kao i kroz koncepciju svojih koncerata (izbor numera, prateći komentari i tretman muzike u procesu izvođenja) problematizovala ne samo afroamerički identitet, već i rodni identitet, te pojam umetničkog povezujući te tri uporišne tačke u jedinstvenu performativnu celinu. Ne odvajajući borbu za afirmaciju afroameričke posebnosti od borbe za rodnu ravnopravnost i shvatanje umetnosti kao intelektualne prakse Nina Simon je napravila estetsko-ideološki otklon u odnosu na druge politički i društveno angažovane afroameričke umetnike. Odstupanje od dominantnih stajališta, kao i prevazilaženje prihvaćenih razgraničenja i klasifikatornih obrazaca verovatno je doprinelo izvesnom zapostavljanju ove umetnice u novijim istorijskim razmatranjima Pokreta za građanska prava uprkos njenom nesumnjivom doprinosu procesu emancipacije afroameričke zajednice i kulture tokom turbulentnih 60-ih, kao i u kasnijim decenijama.³ Iako na izvestan način usamljena i izolovana, pozicija Nine Simon svakako zahteva detaljnije sagledavanje iz više razloga. Pre svega, ona je značajna jer ukazuje na nemonolitnost afroameričkog pokreta u ovom periodu, te na postojanje pluralnih perspektiva u poimanju afroameričkog identiteta. Pojave koje je Simonova problematizovala i izdvojila nisu u delanju drugih aforameričkih umetnika tog vremena bile posmatrane kao međuzavisne, već uglavnom kao

3 O recepciji umetničkog delanja Nine Simon u američkoj istorigrafiji videti u: Ruth Feldstein, "I Don't Trust You Any More": Nina Simone, Culture and Black Activism in the 1960s, *The Journal of American History*, mart, 2005, 1349–1379.

zasebne i autonomne. Konačno, ova umetnica je kroz svoje stvaralačko i koncertno delanje inicirala kritičko posmatranje afroameričke umetnosti, potom džez muzike, te popularne kulture uopšte.

POLITIČKI AKTIVIZAM NINE SIMON TOKOM 60-IH GODINA: ISHODIŠTA I AKTUELIZACIJE

Iako je muzičku karijeru započela tokom 1954. godine da bi već krajem 50-ih, nakon što se ozbiljnije uključila se u svet muzičke industrije, privukla pažnju poklonika džez i popularne muzike, interesovanje Nine Simon za politička i društvena previranja američkog društva pojavilo se tek početkom 60-ih godina najverovatnije kao rezultat uticaja aktera njujorške avangardne umetničke scene razvijene u predgrađu Grinič viliđ (Greenwich Village).⁴ Na ovom prostoru došlo je do značajne ekspanzije nekomercijalnih vidova umetničkog delanja još tokom 50-ih godina, da bi se u toku 60-ih tu okupljao veliki broj umetnika različitog profila, među kojima je bio deo afroameričkih pisaca, pesnika, dramaturga i muzičara zainteresovanih kako za istraživanje novih granica umetničkog izraza, tako i za iskazivanje političkog i socijalnog bunta umetničkim sredstvima. Zahvaljujući specifičnoj atmosferi koja je dominirala u Grinič viliđu umetnici, intelektualci i pripadnici različitih društvenih slojeva bili su u prilici da artikulišu, suprotstavljaju i prožimaju različite poglede na svet umetnosti, te društvenu i političku stvarnost, a posredstvom medija i da učestvuju u procesu političkog osveščivanja na širem nacionalnom i internacionalnom nivou.

Ključnu ulogu u političkom i društvenom aktiviranju Nine Simon imalo je nekoliko afroameričkih umetnika koji su bili deo ove njujorške umetničke scene. Među njima poseban značaj pripadao je piscima Džejsmu Boldvinu (James Baldwin), Lengstonu Hjužu (Langston Hughes) i Lorejn Hensberi (Lorraine Hansberry) koji su, osim rada na pronalaženju sopstvenih umetničkih trajektorija, aktivno sudelovali u borbi za unapređenje statusa afroameričke manjine u američkom društvu kroz delanje u različitim studentskim, kulturnim i političkim organizacijama, okosnicama Pokreta za građanska prava. Hjuž i Boldvin su kroz umetničko stvaranje i političko angažovanje pokretali važna pitanja u vezi sa položajem afroameričke zajednice u SAD, njenim kulturnim nasleđem i doprinosom, te socijalnim i etičkim dimenzijama

4 Kerry Acker, *Nina Simone*, Philadelphia, Chelsea House Publishers, 64.

života u urbanim sredinama upoznavajući Simonovu sa mogućnostima prožimanja stvaralačkog rada i prosvjećivanja američke i svetske javnosti. Ipak, prema svedočenju same Nine Simon, od presudne važnosti za intenziviranje njenog političkog delanja bilo je poznanstvo sa Hensberijevom zahvaljujući kome biva neposredno uključena u protestne aktivnosti Pokreta za građanska prava 1963. godine.⁵

Od tog perioda aktivizam Simonove razvijao se u nekoliko pravaca. Pre svega, ova umetnica počinje da kreira muziku i oblikuje nastupe sa izrazitim kritičkim nabojem upućujući na diskriminatornu prirodu američkog društva, tačnije na pojavu rasizma i kulturne i ekonomske marginalizacije afroameričke zajednice, potom na obespravljenost afroameričkih žena, kao i na površnost i duhovnu ispraznost popularne kulture. Prvi značajan produkt umetničke sublimacije Simonovih političkih stavova bio je koncert u Karnegi holu (1964), te album *In Concert* koji predstavlja snimak tog događaja. Koncertni nastup i njegova zabeležena zvučna verzija mogu da se posmatraju kao jedna vrsta manifesta nove poetike ove umetnice, tačnije obrta u pravcu „kritičke“ umetnosti koja je podrazumevala komponovanje numera eksplicitnog ili manje eksplicitnog političkog sadržaja i ujedno muzičko i tekstualno preoblikovanje postojećih numera sa ciljem da se naglasi njihova politička poruka.

Jedna od najvažnijih muzičkih tvorevina sa ovog albuma svakako je pesma *Mississippi Goddam* koja je nastala kao rezultat reakcije Nine Simon na događaje koji su potresali američki jug tokom 1963. godine, tačnije na brutalnost policijskog obračunavanja sa afroameričkim demonstrantima. Reč je o prvoj protestnoj pesmi ove umetnice i istovremeno jednoj od malobrojnih komponovanih numera koje su stekle kulturni status tokom perioda postojanja Pokreta za građanska prava. Pored nje, pažnju kritičara, kao i šire javnosti privukle su i obrade pesme Kurta Vajla (Kurt Weill) i Bertolda Brehta (Bertolt Brecht) *Pirate Jenny*, kao i pesme *Go Limp* koje su nagovestile uporišne tačke stvaralačkog pristupa Simonove svojstvenog i za kasnije faze njenog delanja, uz delimične izmene i razrade. Misli se na odabir numera politički ili društveno provokativnog sadržaja i njihov umetnički preobražaj kojim se postiže pojačavanje postojećeg kritičkog efekta. Osim toga, važan je i eklektizam u izboru muzičkih uzora uz naglašeno izbegavanje produkata komercijalnog karaktera.

5 Isto, 73-76.

Pored stvaralačkog rada, važan vid aktivizma Nine Simon predstavljalo je koncertno nastupanje na skupovima različitih afroameričkih udruženja u okviru Pokreta za građanska prava. Tako je, između ostalog, tokom 1964. godine ova umetnica učestvovala u nizu kulturno-političkih događaja koje je organizovao Studentski odbor za nenasilnu borbu (Student Nonviolent Coordinating Committee /SNCC/),⁶ da bi se tokom 1965. priključila i protestnim marševima održanim širom SAD-a. Pored toga, još od 1961. godine i odlaska u Nigeriju zajedno sa Džejmsom Boldvinom i Lengstonom Hjuzom u organizaciji Američkog društva za afričku umetnost (American Society of African Culture), Nina Simon se fokusirala i na predstavljanje sopstvenih umetničkih i političkih pogleda u internacionalnim okvirima, te na skretanje pažnje na položaj afroameričke zajednice u SAD-u. O tome svedoče brojne turneje po evropskim i afričkim zemljama realizovane u drugoj polovini 60-ih godina.⁷

Paralelno sa kanalisanjem političkih gledišta umetničkim sredstvima kroz stvaralačku i koncertnu praksu, Simonova je svoje stavove prezentovala i putem medija kako američkih, tako i evropskih. Posebno je, u tom kontekstu, značajno učestalo obraćanje francuskoj i britanskoj štampi u drugoj polovini 60-ih godina zahvaljujući kojoj je evropska javnost sticala uvid u ideološke dimenzije njenih poetičkih odabira.⁸

IZVOĐENJE AFROAMERIČKOG IDENTITETA KROZ UMETNIČKO DELANJE NINE SIMON: KLJUČNI PROBLEMSKI OKVIRI

Počev od albuma *In Concert* (1964) do albuma *Pastel Blues* (1965), *Wild is the Wind* (1966) i *High Priestess of Soul* (1967) Nina Simon je na upečatljiv način iznela sopstveno viđenje i doživljaj afroameričkog iskustva u američkom društvu koji će nastaviti da razvija i u kasnijim decenijama živeći i radeći izvan granica SAD. Ukoliko se imaju u vidu njene najuspešnije protestne pesme (Mississippi Goddam, Old Jim Crow, Four Women, To be Young, Gifted and Black), potom pesme drugih autora koje je obrađivala na svojim albumima, kao i vizuelni i ideološki aspekti koncertnih nastupa uočava se nekoliko važnih težišta:

6 Misli se na njen nastup u Karnegi holu (Carnegie Hall), kao i na takozvanom Koncertu za slobodu (Freedom concert). Isto, 80–81.

7 Videti u: Ruth Feldestein, *nav. delo*.

8 Isto, 1372-1373.

pre svega, ima se u vidu posmatranje afroameričke zajednice i njene kulture kroz perspektivu kulturalnog nacionalizma, potom na problematizovanje pozicije afroameričkih žena kao višestruko diskriminiranih subjekata, na isticanje rodnih odnosa u džez svetu umetnosti i, na kraju, na akcentovanje uloge društvene moći u definisanju granica u okviru popularnih umetničkih praksi.

Poput brojnih afroameričkih intelektualaca i umetnika koji tokom 60-ih godina počinju sve izraženije da definišu afroamerički identitet kroz diskurs kulturalnog nacionalizma i Nina Simon oblikuje svoju poziciju oslanjajući se na ključne pretpostavke tog diskursa uz izvesna iskoračenja. Između ostalog, primetno je njeno oslanjanje na uverenje da budućnost afroameričke zajednice treba da počiva na jednoj vrsti kulturne revitalizacije i regeneracije koja je podrazumevala oživljavanje „izvornog“ afričkog kulturnog nasleđa, kao i duhovnih produkata iz afroameričke prošlosti na tlu SAD. Pronalaženje afričkih korena i obnavljanje duhovne povezanosti sa kulturnom prapostojbinom trebalo je da postavi afroameričku zajednicu na novu osnovu pružajući priliku za redefinisavanje njene istorijske prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Stvaranje sprege sa sopstvenim duhovnim ishodištima imalo je za cilj da omogući stvaranje svesti o poreklu, a potom i duhovnim kapacitetima afroameričke manjine i ujedno ukaže na činioce njene distinktivnosti u odnosu na belačku populaciju. Duhovni preporod afroameričke zajednice proistekao iz transformisanja okvira samodefinisanja i samoidentifikacije ne samo da bi doprineo rušenju represivnih mehanizama većinske američke populacije, već je mogao da bude okosnica konstituisanja afroameričkog društva i države.

Iako ne sasvim eksplicitni poklonik afroameričkog iredentizma, Nina Simon je u svojim shvatanjima nesumnjivo bila bliža kreatorima radikalnijih tumačenja afroameričkog kulturalnog nacionalizma što je, pored ostalog, pokazala napuštanjem SAD-a tokom 70-ih godina nakon razočarenja zbog neuspeha političkih zamisli vođstva Pokreta za građanska prava. Činjenica da je afroameričko nacionalno osvešćivanje Simonova poistovećivala kako sa uviđanjem političke, pravne i kulturne dominacije bele populacije, tačnije svojevrsne zloupotrebe moći, tako i sa naglašavanjem važnosti afričkih izvora afroameričke kulture i poimanjem panafričkog kulturnog jedinstva ukazuje na ideološku srodnost sa nosiocima pokreta *Black Power* i *Black Arts*. Svrstavanje uz sledbenike ekstremnijih viđenja afroameričke emancipacije, ova umetnica je nagovestila još kroz album *In Concert* potvrđujući i elaborirajući svoja shvatanja u kasni-

jim ostvarenjima i koncertnim izvedbama. Na takvu poziciju upućivalo je, primera radi, pozivanje na nasilje belaca prema Afroamerikancima, tačnije praksu linčovanja i brutalnog telesnog kažnjavanja i eksploatacije, oslanjanje na širi spektar afroameričkog muzičkog nasleđa počev od bluza, gospela, ritma i bluza, soula, radničkih pesama i dr., korišćenje elemenata afričkog folkloru u muzici i vizuelnom predstavljanju (afričke nošnje, frizure, nakit itd.), kao i insistiranje na sumornim i uznemirujućim muzičko-poetskim evokacijama.

Kroz ovakva i srodna rešenja Nina Simon se približavala ideološkim horizontima Malkolma Eksa (Malcolm X) i Amirija Barake (Amiri Baraka), ali se od njih istovremeno udaljavala problematizacijom rodni odnosa u afroameričkoj zajednici, kao i u umetničkom polju. Tako se već od numere *Go Limp* pa sve do pesme *Four Women* (1965) ova umetnica stalno osvrtała na pojavu društvene, ekonomske i obrazovne diskriminisanosti Afroamerikanki ne samo u okviru američkog društva, već i unutar afroameričke zajednice. Birajući ili pišući pesme putem kojih je oživljavana patnja žena crne rase kroz istoriju SAD-a i njihovo ponižavanje i zlostavljanje od strane belaca, kao i Afroamerikanaca, te razornost delovanja stereotipne reprezentacije u javnom diskursu, Simonova je pokazala potrebu da u okviru diskursa kulturalnog nacionalizme tematizuje i problem rodne neravnopravnosti poimajući ga, po svemu sudeći, bitnim u kontekstu konstituisanja afroameričkog društva u budućnosti. Ideja da afroamerička zajednica treba da zasnuje svoju kulturnu regeneraciju između ostalog i na napuštanju modela rodni odnosa nasleđenog iz prošlosti izdvojila je ovu umetnicu u odnosu na većinu predstavnika intelektualne, političke i umetničke elite okupljene oko pokreta *Black Power* i *Black Arts* u kojima su feniminističke zamisli imale marginalnu ulogu.⁹ Kritičkim tumačenjem položaja Afroamerikanki u crnačkoj zajednici kroz muzička ostvarenja i oblikovanje koncertnih izvođenja Nina Simon implicitno ukazuje i na problem muške dominacije u afroameričkoj muzičkoj praksi posle Drugog svetskog rata i, s tim u vezi, konstruisanja normi i okvira stvaranja i vrednovanja popularne muzike, naročito džez, na osnovi iskrivljenih rodni predstava.

Pokazujući relativnost društvenih podela i razgraničenja, bilo da je reč o etničkim ili rodni kriterijumima uz oslanjanje na sopstvene

9 Videti: Kimberly Springer, *Black Feminists Respond to Black Power Masculinity, The Black Power Movement: Rethinking the Civil Rights-Black Power Era*, (ur. Peniel E. Joseph), New York, Routledge, 2006, 105-118.

beskompromisne ideološke i estetičke uvide, Nina Simon je dospela u sukob kako sa dominantnim stavovima bele populacije, tako i sa najrasprostranjenijim uverenjima Afroamerikanaca. Zahvaljujući tome, ona se u polju politike, umetnosti i kulture 60-ih u SAD-u, kao i u okviru afroameričke zajednice svrstala u izdvojenu poziciju, odstupajući u izvesnoj meri od usvojenih normi i vrednosti. Opređenije za doslednu „distinktivnost“ Nina Simon predstavlja bitnu pojavu ne samo u kontekstu sagledavanja istorijskog doprinosa ove umetnice u različitim segmentima delanja, već i u vezi sa poimanjem ideološke izdiferenciranosti afroameričke intelektualne i umetničke elite u tom periodu.

AFRICAN AMERICAN JAZZ SINGERS AND THE POLITICS OF IDENTITY IN THE 1960S: THE CASE OF NINA SIMONE

Summary: Since the beginning of the 20th century African American intellectual and political elite strived to define the place of black minority in the American society by formulating its political, cultural and economic goals. During that time different concepts of African American culture as well as different cultural policies were promoted in the political, artistic and academic fields. In the 1960s distinct visions of the future of African American community in the American society were consolidated and mediated through the Civil Rights Movement and its multiple organizations that included both the activist from the lower social strata and intellectuals and artists. Among them were many male jazz musicians as well as a few female jazz artists. Focusing on the artistic work of Nina Simone in the 1960s as a specific example of fusion of political and feminist activism, we will examine the ideological and aesthetical distinction of her position in the fields of politics, music and culture of that period. In that process we will analyze the artistic sublimation of Simone's understanding of African American racial and feminist identity comparing her views with the predominant perspectives of the African American political, intellectual and artistic elite.

Keywords: Nina Simone, political activism, African American identity, cultural nationalism, feminism